

СВЕПРАВОСЛАВНО САВЕТОВАЊЕ у Москви (1948. г.) ИЗ УГЛА РУСКЕ ПЕРИОДИКЕ И ОДАБРАНЕ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ

Бојан Грујичић*
Православни
богословски факултет
Универзитета у Београду

Апстракт: Овај рад је посвећен истраживању припреме и рада Свеправославног саветовања одржаног у Москви 1948. године. Будући да је ово заседање одржано у годинама такозване „Хладног рата“, те узимајући у обзир чињеницу да је исто било у значајној мери условљено тада актуалним политичким контекстом, ово сабрање није задовољило свеправославни значај, иако је, макар својим називом, претендовало на стицање таквог ауторитета. Циљ рада очистиће се у представљању и сагледавању историјата припреме и одржавања поменутог Саветовања из руског угла. Истраживање је било засновано на коришћењу релевантне руске периодике, као и објављене и необјављене руске и српске архивске грађе.

Кључне речи: Свеправославно саветовање у Москви, међуправославни односи, „Хладни рат“, руски патријарх Алексије I, Георгије Карпов.

Почеци патријарашке службе руског патријарха Алексија I поклопили су се са завршетком Другог светског рата и почетком новог, такозваног „Хладног рата“, у којем су помесне православне Цркве, наставши се у различитим зонама политичког утицаја, „биле и против своје воље увучене у политичку борбу“. У оваквој ситуацији совјетска власт је настојала да искористи Московску Патријаршију како би ојачала свој утицај у свету, док је Запад био истрајан да стане на пут плановима совјетâ преко Цариградске Патријаршије.¹ Сам Кремљ намеравао је да

* bgrujicic90@gmail.com.

¹ Священник А. Мазырин и А. А. Кострюков, *Из истории взаимоотношений Русской и Константинопольской Церквей в XX веке* (Москва: Издательство ПСТГУ, 2017), 341.

преко једног Православног Сабора од васељенског значаја, који би био одржан у Москви, овај град претвори у својеврсни „Православни Ватикан“, који би, налазећи се под строгим контролом совјетске власти, преузео вођство у православном свету и радио у интересу совјетске државе.

Поједини аутори наводе да су још на Помесном Сабору Руске Цркве, одржаном у фебруару 1945. године, александријски, антиохијски и јерусалимски патријарх покренули питање одржавања Васељенског Сабора у Москви, или макар „свецрквене конференције“, а која би имала за свој циљ „борбу са политиком Ватикана“.² Да је иза питања које су у Москви поставили источни првојерарси, заправо стајала политика совјетâ који су налазили начина како да утичу на предстојатеље древних патријаршија, сведочи и поверљиво писмо Григорија Карпова, председника Савета за питања Руске Православне Цркве, упућено Стаљину већ половином наредног месеца. У наведеном писму Карпов је, између осталог предлагао да се „у циљу супротстављања претензијама Ватикана на руководећи светски значај организује и одржи у Москви светска конференција свих хришћанских (некатоличких цркава)“.³ Такође је предложио да руски патријарх одговори на позиве александријског и антиохијског патријарха и посети њихове помесне Цркве, те да том приликом са истима преговара о „организацији руских православних парохија у Бејруту, Дамаску, Јерусалиму, Каиру и Александрији“, као и о планираној конференцији у Москви.⁴ На предлоге Карпова Стаљин је одговорио потврдно.⁵

У периоду од 28. маја до 26. јуна 1945. године патријарх Алексije I је заиста посетио патријархе Александрије, Антиохије и Јерусалима⁶, и том приликом се уверио да се поменути првојерарси слажу са идејом одржавања ни мање ни више до Васељенског сабора, и то у престоном граду совјетске државе.⁷

² В. В. Симонов, *Общая история Церкви. Том II. От Реформации к веку секулярной глобализации XVI — начало XXI века. Книга вторая, Вызов религиозного синкретизма: проблема экуменизма XX — начало XXI века* (Москва: Наука, 2017), 31.

³ *Власть и церковь в Восточной Европе, 1944–1953 гг. Документы российских архивов в 2 т.: Т. 1. 1944–1948*, ред. коллегия: Т. В. Волокитина et al. (М: РОССПЭН, 2009), 105.

⁴ *Власть и церковь в Восточной Европе, 1944–1953 гг. Документы российских архивов в 2 т.: Т. 1. 1944–1948*, 104–105.

⁵ *Власть и церковь в Восточной Европе, 1944–1953 гг. Документы российских архивов в 2 т.: Т. 1. 1944–1948*, 107.

⁶ „О путешествии Святейшего Патриарха Алексия на Ближний Восток“, *Журнал Московской Патриархии* 7 (1945): 9.

⁷ Симонов, *Общая история Церкви. Том II. От Реформации к веку секулярной гло-*

Паралелно са припремом планираног Сабора у Москви, те дипломатском активношћу Руске Цркве међу древним патријаршијама, расла је и својеврсна популарност Московске Патријаршије међу појединим круговима словенских Цркава. Тако је, на пример, егзарх Бугарске Цркве, митрополит Стефан, у писму упућеном у Москву, писао следеће: „Мене почиње да иритира често грчко подсећање да је Константинопољска Црква мајка наших цркава, да смо ми „ћерке“ цркве, као и прећуткивање да су те „ћерке цркве током скоро хиљаду година штедро плаћале за ту грчку услугу и материјално угађале и Константинопољској и другим грчким патријаршијама... Материнство у црквеној управи уопште не повлачи обавезно за собом и преимућство части и тим пре преимућство власти. Најбољи пример ове су саме источне патријаршије: прве три сматрају својом мајком Јерусалимску цркву, међутим њихови патријарси су постављени изнад јерусалимског патријарха... Наше пастве неизмерно превазилазе грчку. Наше, посебно Ваше, православље је чистије и духовније од грчког. Ми смо довољно снажни да без Грка исправимо и усмеримо наш црквени живот“.⁸ У оваквом писању предстојатеља Бугарске Цркве није било тешко препознати настројење бугарске јерархије према Цариграду још из времена бугарске шизме,⁹ али и израз захвалности руском патријарху на улози коју је овај одиграо у превазилажењу исте, непосредно након ступања на црквени трон у Москви.¹⁰

У контексту писма бугарског егзарха, као и других сличних писама, професор Андреј Кострјуков примећује да је сâм патријарх Алексије I на иста реаговао прилично уздржано, те каже да је „руководство Московске Патријаршије очигледно схватало неостваривост (совјетских — *йрим. ауш.*) државних планова, мада није смело да се директно супротстави“.¹¹ Он до оваквог закључка долази на основу

бализацији XVI — начало XXI века. Книга вторая, *Вызов религиозного синкретизма: проблема экуменизма XX — начало XXI века*, 32.

⁸ Мазырин и Кострюков, *Из истории взаимоотношений Русской и Константинопольской Церквей в XX веке*, 341–342.

⁹ О феномену бугарске шизме видети: Радомир В. Поповић, „Бугарска егзархија — историјско-канонски аспект“, у *Хришћанство у историји: Зборник студија из Црквене историје*, уредник Богољуб Шијаковић (Београд: Институт за теолошка истраживања, 2011), 273–303.

¹⁰ Детаљније о улози патријарха Алексија I у превазилажењу Бугарске шизме видети: А. Л. Казем-Бек, „Жизнеописание Святейшего Патриарха Московского и все Руси Алексия I“, *Богословские труды* 34 (1998): 149–150.

¹¹ Мазырин и Кострюков, *Из истории взаимоотношений Русской и Константинопольской Церквей в XX веке*, 342.

коментарâ исписаних од стране сарадника Москoвске Патријаршије на писму српског теолога др Радована Казимировића патријарху Алексију I од 20. октобра 1946. године,¹² у којем је Казимировић предлагао да се у Москви створи Свеправославни Синод. Поменуто писмо је, како Кострјуков наводи, прокоментарисано следећим речима: „глупост (глупость)“, „детинастост или, супротно, старачка оронулост (мальчишество или, наооборот, дряхлость старческая)“, заноси се папизмом (увлекается папизмом)“ и др.

Пола године пре Казимировићевог писма руском патријарху један од најистакнутијих руских јерараха, митрополит Николај Јарушевич, предочио је своја размишљања у погледу идеје сазивања Васељенског сабора у Москви, при чему је навео како разлоге за, тако и разлоге против одржавања поменутог Сабора по сваку цену.¹³ Дана 29. маја 1946. године, Савет министара Совјетског Савеза дао је пристанак да се у Москви организује „Васељенско предсаборско саветовање“, на којем би узели учешћа предстојатељи свих аутокефалних Цркава у циљу „разматрања питања разраде стратегије заједничке борбе против Ватикана, односа према такозваном екуменском покрету, сазива Васељенског Сабора и неких других“. Сама Московска Патријаршија је предложила да поменуто сабрање буде одржано почетком октобра 1947. године.¹⁴

У погледу планираног сабрања патријарх Алексије I се са својим предлозима писмено обратио Карпову 13. јануара 1947. године,¹⁵ а већ наредног дана дошло је до њиховог личног сусрета. Том приликом Алексије I је, према речима Карпова, предложио да у Москви, у периоду од 18. до 28. септембра 1947. године, буде одржано „Саветовање поглаварâ свих аутокефалних цркава, или бар њихових представника“, које би се бавило питањима односа Православне Цркве према: Римокатоличкој Цркви, Екуменском покрету, „питањима о којима треба расправљати на Васељенском сабору“, црквеном календару и Коптској

¹² Мазырин и Кострюков, *Из истории взаимоотношений Русской и Константинопольской Церквей в XX веке*, 342.

¹³ Государственный архив Российской Федерации (у даљем тексту: ГАРФ), Ф. 6991, Оп. 2, Д. 65, Л. 28–30.

¹⁴ О. Ю. Васильева, *Русская Православная Церковь в политике Советского государства в 1943–1948 гг.* (Москва: Российская академия наук Институт российской истории, 2001), 164–165.

¹⁵ *Письма Патриарха Алексия I в Совет по Делах Русской Православной Церкви при Совете Народных Комиссаров — Совете Министров СССР, 1945–1953 гг.: 1 том*, ред. Н. А. Кривова (Москва: РОССПЭН, 2009), 223–225.

и Јерменској цркви „уколико буде обраћања са њихове стране“.¹⁶ Месеца дана касније Карпов је планирано сабрање декларисао као припрему за сазив Васељенског сабора, који је планиран да се одржи већ наредне 1948. године, и на којем је „требало да се реши питање при свајања Московској Патријаршији титуле Васељенска“.¹⁷

Нешто касније, 8. априла 1947. године, патријарх Алексије I је, шаљући васкршње честитке предстојатељима помесних православних Цркава уједно их позвао на „заједничко Саветовање Предстојатеља свих православних Цркава“, које је, како је руски патријарх навео, требало да се одржи у Москви „на јесен текуће године“ и позабави „питањима заједничким за целу Православну Цркву“. Конкретно руски патријарх је навео питање односа према инославнима и њиховој „антиправославној пропаганди“, затим питање односа према Руској заграничној Цркви („расколу у Руској Цркви“), као и питање односа према Екуменском покрету.¹⁸ Занимљиво је запажање да у овом позиву руски патријарх планирано „Саветовање“ нигде не назива предсаборским.¹⁹

На позив из Москве први је одговорио антиохијски патријарх Александар III и овај одговор био је потврдан.²⁰ Међутим, за разлику од Антиохијске Цркве чије везе са Русима су из познатих историјских разлога биле посебно снажне²¹, позив руског патријарха је наишао на отпор осталих древних патријаршија Истока, као и осталих аутокефалних грчких Цркава (Кипарске и Јеладске архиепископије). Одбијање да учествује на „Свеправославном Сабору“ који би био одржан у Москви, а не на неком месту „слободном од политичких уплитања и притисака“ александријски патријарх Христофор II је

¹⁶ ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 2, Д. 65, Л. 5.

¹⁷ М. В. Шкаровский, *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)* (Москва: Издательский дом „Познание“, 2019), 114–115.

¹⁸ ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 2, Д. 65, Л. 5; О. Ю. Васильева et al., *Русская Православная Церковь, XX век* (Москва: Сретенский монастырь, 2008), 395–396.

¹⁹ Васильева et al., *Русская Православная Церковь, XX век*, 395.

²⁰ ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 2, Д. 65, Л. 66–67.

²¹ Овде првенствено имамо у виду чињеницу да је царска Русија наступала као покровитељ хришћана под турском влашћу, те да је, захваљујући архимандриту Порфирију Успенском, половином XIX века у Антиохијској Цркви било отворено такозвано „арапско питање“ и отпочео процес постављања православног арапског становништва на одговорне јерархијске службе у Цркви, на које су раније били постављани искључиво Грци. Детаљније видети: М. И. Якушев, *Антиохијский и Иерусалимский патриархаты в политике Российской империи: 1830-е — начало века* (Москва: Индик, 2013), 159–230.

изразио својим писмом од 16. јуна 1947. године.²² Већ 3. јула уследио је и телеграм јерусалимског патријарха Тимотеја чији садржај је представљала само једна реченица: „Ми нисмо спремни за учешће у претпостављеном саветовању“.²³ Мјестобљуститељ архиепископског трона Кипарске Цркве, митрополит пафски Леонтије, у телеграму који је у Москву стигао 29. јуна писао је да „не прихвата позив на Свеpravославни сабор“, јер „пуномоћје за овако нешто има само Васељенска Патријаршија константинопољска као прва црква на нашем православном Истоку“.²⁴

У име саме Цариградске Патријаршије одговор руском патријарху упутио је, 30. јуна, мјестобљуститељ цариградског патријарашког трона, митрополит Принчевских острва Доротеј, који је, између осталог, писао: „Очекивало се да бисте се Ви по дугу и својој обавези обратили нашем Патријарашком Васељенском престолу те кроз њега, по поретку, затражили и добили његово веродостојно мишљење и мишљење осталих Светих Сестара Цркава у погледу потребе коју осећате за неодложним сазивањем Свеpravославног саветовања, и да нипошто не бисте приступили организацији таквог саветовања, узимајући на тај начин на себе иницијативу која припада само Најсветијем Патријарашком Васељенском Престолу, под чијом канонском зависношћу се током векова налазила Најсветија Сестра Руска Црква, која је од стране њега проглашена независном Црквом и удостојена патријарашким достојанством...“²⁵ Овде је уместо констатовати да је митрополит Доротеј управу Цариградском Патријаршијом преузео након смене патријарха Максима V, за којег се наводи да је његову лојалност плановима Москве Карпов настојао да обезбеди тако што је на рачун истог, у фебруару 1947. године, било уплаћено 50 хиљада америчких долара.²⁶ До смене поменутог патријарха дошло је у циљу спречавања утицаја совјетâ на Цариградску Патријаршију, премда је као прави разлог навођено његово нарушено здравље.²⁷ Са друге стране патријарх Максим V, за којег се у историографији повремено наводи да је био „лојалан“ Совјетском Савезу,²⁸ према писању зва-

²² ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 2, Д. 65, Л. 63–65.

²³ ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 2, Д. 65, Л. 59.

²⁴ ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 2, Д. 65, Л. 57.

²⁵ ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 2, Д. 65, Л. 108–109.

²⁶ Daniela Kalkandjieva, *The Russian Orthodox Church, 1917–1948: From Decline to Resurrection* (London and New York: Routledge, 2015), 321.

²⁷ Kalkandjieva, *The Russian Orthodox Church, 1917–1948: From Decline to Resurrection*, 321.

²⁸ Шкаровский, *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)*, 117.

ничног гласила Руске заграничне Цркве, припремао је сабрање у Цариграду на којем би биле дезавуисане одлуке московског сабрања.²⁹ У истом часопису је наведена изјава патријарха Максима представницима штампе од 3. августа 1947. године, која је гласила: „Као што Вам је познато Москва нам је послала позив на „Свеправославни сабор“, али такав Сабор треба да се одржи на оном месту на којем ће његови учесници бити слободни од било каквих утицаја и притисака страних елемената, а таквим (местом — *йрим. ауш.*) у садашње време Москва не може бити. Осим тога она нема права да преузме на себе иницијативу сазива таквог Сабора у своје руке, јер је то прерогатива мене као Васељенског Патријарха.“³⁰

Одговор руског патријарха на писмо мјестобљуститеља цариградског патријарашког трона уследио је 11. августа. Алексије I је, одговарајући на критике митрополита Доротеја, у своме писму негирао било какве намере Москве да „наsrне на прерогативе Свјатјејшег Престола“ Цариградске Патријаршије, истичући да се Руска Црква у контексту актуалних дешавања руководила искључиво интересом решавања „актуалних (животрепещућих) црквених питања“. Руски патријарх је, притом, истакао да је Црква на челу које се налази за свој подухват имала „братску сагласност“ александријског, антиохијског и јерусалимског патријарха коју су поменути првојерарси изразили како на Сабору у Москви одржаном 1945. године, тако и током његове посете градовима у којима столују ови патријарси.³¹

Алексије I је нагласио да канони Православне Цркве нигде не указују на „искључиво право Цариградске Патријаршије“ на сазивање „саветовања“ свеправославног карактера, нити, пак, овакво право оспоравају осталим аутокефалним православним Црквама. Такође је истакао да канони нигде децидно не говоре ни о конкретном месту одржавања оваквих сабрања.³² Посебно је притом занимљиво да је, за разлику од предстојатеља грчких Цркава који су опасност од искушења потпадања под политички утицај спочитавали Московској Патријаршији, руски патријарх видео овакву опасност једино када су у питању духовни центри осталих православних Цркава. Он каже: „Јединим местом које гарантује слободу од било каквог туђег притиска јавља се наш (московски — *йрим. ауш.*) Патријарашки Престо, као онај који се налази у земљи где је законом загарантована слобода

²⁹ „О Всецерковном съезде в Москве“, *Церковная жизнь* 2 (1947): 44–45.

³⁰ „Константинополь“, *Церковная жизнь* 2 (1947): 45.

³¹ ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 1, Д. 67, Л. 110–111.

³² ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 1, Д. 67, Л. 111.

Цркве“.³³ Ма колико, међутим, биле оправдане примедбе Алексија I у погледу политичких притисака којима су у датом историјском тренутку биле подложне остале помесне православне Цркве, засигурно се не може сматрати оправданом и искреном његова изјава којом се овакви притисци негирају када је била у питању и сама Руска Црква под влашћу Стаљина.

За разлику од грчких Цркава, учешће на планираном московском сабрању су, изузев поменуте Антиохијске Патријаршије, потврдиле и Српска, Румунска, Бугарска, Грузијска и Албанска Црква,³⁴ премда су се и међу њима повремено могли чути гласови неповерења у погледу актуалног подухвата Руске Цркве.³⁵ У сваком случају без сагласности Грка, у погледу чијег позиционирања су важну улогу одиграли Ватикан и Сједињене Америчке Државе,³⁶ није било могуће постићи жељени резултат. У оваквим околностима Алексије I је још 15. августа, дакле пре него што ће упутити свој одговор у Цариград, написао писмо Карпову са предлогом да се „Саветовање“ пренесе на пролеће 1948. године.³⁷ Током истог месеца руски патријарх је обавестио предстојатеље аутокефалних Цркава о томе да се московско сабрање, у интересу „боље припреме“, помера највероватније за лето 1948. године.³⁸ Међутим, са православног Истока су и овога пута изостали жељени одговори.

³³ ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 1, Д. 67, Л. 111.

³⁴ ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 2, Д. 65, Л. 61–65, 68–69; Шкаровский, *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)*, 118.

³⁵ У писму патријарху српском Гаврилу, од 27. јуна 1947. године, Свети Иринеј Ђирић, епископ бачки, доноси преводе делова писма које је дан раније добио од бугарског теолога, протојереја Стефана Цанкова. У наведеном писму Цанков је, према преводу светог бачког владике, између осталог, писао: „Ви свакако знате (ја то знам поверљиво) да московски патријарх сазива претставнике православних Цркава на „Саветовање“ у Москву на јесен... Но много шта код мене изазива недоумицу (говорим поверљиво): како с формалне тачке гледишта (претходна питања) тако и у погледу програмних питања. Пре свега, како ће бити с гледишта иницијативе, мимо васељенског патријарха? Шта ће на то рећи Грци? Не јавља ли се теорија трећег Рима? А место „саветовања“? А време? А састав тела за саветовање? Па компетенција?...“ Архив Светог архијерејског синода Српске Православне Цркве (у даљем тексту: АСасСПЦ), Фонд: *И део Конјрес Православних Цркава у Москви 1948. г.*

³⁶ Шкаровский, *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)*, 117–118.

³⁷ *Письма Патриарха Алексия I в Совет по Делах Русской Православной Церкви при Совете Народных Комиссаров — Совете Министров СССР, 1945–1953 гг.: 1 том*, 279.

³⁸ ГАРФ, Ф. 6991, Оп. 2, Д. 65, Л. 73; *Письма Патриарха Алексия I в Совет по Делах Русской Православной Церкви при Совете Народных Комиссаров — Совете Министров СССР, 1945–1953 гг.: 1 том*, 279.

Александријски патријарх је своме московском сабрату поново замерио на томе што је овај по други пут заобишао Цариград. У писму поменутог патријарха од 9. октобра 1947. године, упућеном Алексију I, стајале су следеће речи: „Верујте да ми ништа мање од Вас осећамо потребу да се сазове такав Сабор и желимо га. Не одређујте уопште датум Сабора када будете говорили о њему и братски замолите Васељенског Патријарха да он сазове Сабор на Ваш предлог. Уколико он из било ког разлога одбије да сазове Сабор, а то одбијање се покаже као неправедно и некорисно за Цркву, тада ћемо сви ми помоћи да се исти сазове.“³⁹ Занимљиво је да је овога пута подршка изостала и из Антиохије.⁴⁰ У оваквим околностима, како наводи професор Михаил Шкаровский, „Московска Патријаршија и совјетско руководство су морали да се ограниче скромнијим задатком — одржавањем у Москви, у лето 1948. године, саветовања поглавара православних Цркава под згодним предлогом празновања 500-годишњице аутокефалије Руске Цркве“.⁴¹

Упркос свим препрекама и неизвесностима које су његову припрему пратиле до последњег момента⁴², у Москви је, у трајању од 8. до 18. јула 1948. године, ипак одржано *Савештовање поглавара и представника аутокефалних православних Цркава у вези са празновањем 500-годишњице аутокефалије Руске Православне Цркве*, које се у историографији једноставније назива *Свеправославно савештовање у Москви*. Од древних патријаршија своје делегације у Москву су послале Цариградска и Антиохијска Патријаршија, док је Александријска Патријаршија поверила Антиохији да је представља.⁴³ Јерусалимска Патријаршија је своје неучествовање образложила ратним стањем у Палестини.⁴⁴ Српска,

³⁹ Шкаровский, *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)*, 119.

⁴⁰ Шкаровский, *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)*, 119.

⁴¹ Шкаровский, *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)* 120.

⁴² Шкаровский, *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)*, 120–122.; Kalkandjieva, *The Russian Orthodox Church, 1917–1948: From Decline to Resurrection*, 326–329.

⁴³ *Деяния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том первый* (Москва, 1949), 5–7.

⁴⁴ „Приветствия полученные Патриархом Московским и всея Руси Алексием по поводу 500-летия юбилея автокефалии Русской Православной Церкви“, *Журнал Московской Патриархии* 8 (1948): 26.

Румунска, Бугарска и Грузијска Црква биле су представљене својим предстојатељима, док су Јеладска, Албанска и Пољска Црква посла-ле представнике.⁴⁵ Осим Јерусалима (Антиохију је, као што рекосмо, представљала Александријска Црква), у Москви није била представље-на ни Кипарска архиепископија.

У своме говору од 8. јула, који је одржао приликом отварања све-чаног дела московског сабрања, патријарх Алексије I је изложио спе-цифичне историјске околности у којима је Руској Цркви, посматрано из његовог угла, била практично наметнута аутокефалност, услед уни-онистичке политике византијских царева и цариградских патријара-ха након закључивања такозване Флорентинске уније.⁴⁶ Патријарх је том приликом оптужбе према којима Руска Црква „тежи да потчини братске Цркве своме утицају“ окарактерисао као измишљотине „не-пријатеља Православља и непријатеља руског народа“.⁴⁷ Алексије I је посебно изразио жаљење што на московском сабрању нису присутни предстојатељи древних патријаршија Истока.⁴⁸

После патријарха реч је узео Карпов⁴⁹ који је истакао да је иници-јатива за обележавањем петстогодишњице аутокефалије Руске Цркве потекла од саме ове Цркве, која је у том смислу наишла на подршку совјетске државе. Он је нагласио да су у Совјетском Савезу „односи Цркве и Државе потпуно нормални“, и то „захваљујући неуплитању Цркве у политичку делатност државе и, са друге стране неуплита-њу државе у унутарцрквену делатност“. Јасно је да је у овакву изја-ву главног совјетског чиновника за питања Руске Цркве присутнима

⁴⁵ *Дезния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том первый*, 5–7.

⁴⁶ „Речь Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия, произнесенная в Московском Воскресенском храме в Сокольниках перед открытием торжественного собрания, посвященного юбилейным торжествам автокефалии Русской Православной Церкви 8 июля 1948 г.“, *Журнал Московской Патриархии* (специальный номер 1948): 8–9.

⁴⁷ „Речь Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия, произнесенная в Московском Воскресенском храме в Сокольниках перед открытием торжественного собрания, посвященного юбилейным торжествам автокефалии Русской Православной Церкви 8 июля 1948 г.“, 10.

⁴⁸ „Речь Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия, произнесенная в Московском Воскресенском храме в Сокольниках перед открытием торжественного собрания, посвященного юбилейным торжествам автокефалии Русской Православной Церкви 8 июля 1948 г.“, 9.

⁴⁹ А. Ш., „Празднование 500-летия автокефалии Русской Православной Церкви“, *Журнал Московской Патриархии* (специальный номер 1948): 48.

било тешко да поверују, при чему сâм Карпов као да је у том смислу себе демантовао већ наредном изјавом, односно начином на који је прокоментарисао одсуство највиших црквених великодостојника грчких Цркава: „Истина, Поглавари неких древних грчких Цркава нису дошли на свечаност: једни услед ванредних дешавања у Палестини, из разлога који од њих не зависе, а други из побуда чудног, нецрквеног карактера“.⁵⁰ С обзиром да је употребио реч „поглавари“, а не „представници“ Цркава било је јасно да се алузија Карпова односила на цариградског и александријског патријарха, као и на кипарског и јеладског архиепископа. Ништа мање није занимљива ни следећа изјава Карпова која се надовезује на претходне, а која гласи: „У наше дане, када се свет поделио на два табора, можемо са пуном сигурношћу да кажемо да само у СССР-у и у земљама нове демократије, где држава не угрожава Цркву, она (Црква — *ἡρμ.* *αὐτὴ*.) може слободно да гради свој живот унутар земље и да има општење са Црквама других земаља.“⁵¹

Након совјетског чиновника реч су један за другим узели поглавари, односно представници помесних Цркава,⁵² при чему је први говорио представник Цариградске Патријаршије, митрополит тијатирски Герман. Он је у своме говору истакао да је руском народу „светлост хришћанске вере предала Велика Христова Константинопољска Црква“. Говорећи о многим „опасностима“ које су кроз историју са свих страна вребале да науде Руској Цркви, између осталих поменуо је „опасност од стране лажне браће која су тежила да Православну Руску Цркву покоре под скиптар папе Римског“,⁵³ не помињући, притом, наведену „опасност“ ниједног тренутка у контексту Флорентинске уније, која је у Русији перципирана као издаја православља од стране Цариграда и управо као повод за црквену самосталност. У сваком случају оваква, макар и узгредна, критика папства била је несумњиво изговорена у контексту очекивања совјетског државног апарата, али и све-

⁵⁰ „Речь Председателя Совета по делам Русской Православной Церкви при Совете Министров СССР Г. Г. Карпова, произнесенная в Сокольническом Воскресенском храме на торжественном юбилейном собрании 8 июля 1948 г.“, *Журнал Московской Патриархии* (специальный номер 1948): 11.

⁵¹ „Речь Председателя Совета по делам Русской Православной Церкви при Совете Министров СССР Г. Г. Карпова, произнесенная в Сокольническом Воскресенском храме на торжественном юбилейном собрании 8 июля 1948 г.“, 12.

⁵² Ш., „Празднование 500-летия автокефалии Русской Православной Церкви“, 48–52.

⁵³ „Речь Митрополита Фиатирского Германоса, произнесенная в Воскресенском храме в Сокольниках“, *Журнал Московской Патриархии* 8 (1948): 8.

општег настројења окупљених јерараха, при чему ни једно нити друго није могло бити непознато представнику Цариградске Патријаршије, који је свој говор завршио честиткама поводом „500 година независног религиозног и црквеног живота Руске Цркве“.

На свечаном делу московског сабрања којем је био посвећен први дан његовог одржавања био је прочитан само реферат Николаја Муравјова, доцента Московске духовне академије, посвећен, као што се и могло очекивати, јубилеју који је послужио као званичан повод одржавања поменутог сабрања.⁵⁴ Након тога је патријарх Алексије I у име сабраних упутио поздравни телеграм Сталину,⁵⁵ после чега је затворио први дан сабрања.⁵⁶

Дана 9. јула отпочео је радни део московског сабрања. Пре него што су седнице почеле представник цариградског патријарха је, према извештају епископа браничевског Венијамина, који је био присутан на лицу места, изјавио да „нема овлашћења од своје Патријаршије да присуствује седницама саветовања и напустио је седницу“.⁵⁷ Овако је поступио и представник Јеладске Цркве.⁵⁸ Сам митрополит Герман је, међутим, и даље остао у Москви, а на ручку који је Савет за питања Руске Православне Цркве уприличио 15. јула у част учесника московског сабрања, он је Карпова оценио као личност која Цркви указује „непроцењиву подршку“ и доприноси „учвршћивању и цветању православља у Совјетском Савезу“.⁵⁹ Са друге стране Карпов који није присуствовао радном делу московског сабрања⁶⁰ будно је пратио рад истог, али и делатност митрополита Германа у Москви. У својим извештајима Карпов је истицао да је митрополит Герман „познати енглески шпијун“, који покушава да „обради поједине поглаваре Цркава“ и преко њих

⁵⁴ Деяния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том первый, 42–83.

⁵⁵ „Телеграмма Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия, посланная Председателю Совета Министров СССР Генералиссимусу Иосифу Виссарионовичу СТАЛИНУ в день торжественного открытия церковного празднования 500-летия автокефалии Русской Православной Церкви 8 июля 1948 г.“, *Журнал Московской Патриархии* (специальный номер 1948): 13.

⁵⁶ Ш, „Празднование 500-летия автокефалии Русской Православной Церкви“, 52–53.

⁵⁷ АСасСПЦ, Фонд: *I гео Конјрес Православних Цркава у Москви 1948. г.*

⁵⁸ Kalkandjieva, *The Russian Orthodox Church, 1917–1948: From Decline to Resurrection*, 332.

⁵⁹ Шкаровский, *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)*, 123.

⁶⁰ Ш, „Празднование 500-летия автокефалии Русской Православной Церкви“, 48.

опструише рад московског сабрања, поготово по питању одлуке која је требала да се тиче односа Православља према Екуменском покрету. Карпов такође наводи да је митрополит Герман за предстојатеља своје Цркве, патријарха Максима V, казао да овај „одавно болује од шизофреније и у што скорије време треба да оде у пензију“.⁶¹

Резултат радног дела московског саветовања, који је трајао више дана, биле су четири одлуке које су се тичале односа Православне Цркве према: Ватикану,⁶² англиканској јерархији,⁶³ календарском питању⁶⁴ и Екуменском покрету.⁶⁵

У првој међу наведеним одлукама су након позивања на 1. канон Трулског и 1. канон Седмог Васељенског сабора, којима се „забрањује увођење догматских новотарија“, биле написане следеће речи: „И стога не ми, него благочестива уста Отаца Васељенских сабора сада изговарају осуду римског папства за све нове римске догмате, који су чисто људска измишљотина, који немају основа ни у Светом Писму ни у Светом Предању, нити у светоотачкој књижевности и црквеној историји“.⁶⁶ Под „новим догматима“ се првенствено имало у виду „учење о старешинству папе у Цркви и његовој непогрешивости“.⁶⁷ Критикујући папизам оци окупљени на Саветовању су са догматске прешли на политичку раван, при чему се у позадини критике упућене на рачун Римокатоличке Цркве јасно назирао утицај политичких фактора на саме ауторе текста одлуке. Тако су, поред оправданог за-

⁶¹ Шкаровский, *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)*, 122–123.

⁶² *Деяния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй* (Москва, 1949), 426–430.

⁶³ *Деяния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй*, 430–432.

⁶⁴ *Деяния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй*, 432–434.

⁶⁵ *Деяния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй*, 434–436.

⁶⁶ *Деяния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй*, 427.

⁶⁷ *Деяния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй*, 428.

мерања Римокатоличкој Цркви на насилном превођењу православних на унију, на рачун исте биле упућене, између осталих, и следеће тешке речи: „За римске епископе, те краљеве светске државе („patrimonium Sancti Petri“) политика је увек била „suprema lex“. Они су увек били на страни моћника „овога света“ и ишли су против слабих и експлоатисаних. Тако је и данас делатност Ватикана усмерена против интереса радника. Ватикан је центар „међународног фашизма“.⁶⁸ Занимљиво је да се међу подносиоцима реферата на основу којих је донета прва међу наведеним одлукама нашао и протојереј др Гаврило Костељник, бивши гркокатолички свештеник и „иницијатор раскидања Брестске уније“,⁶⁹ која је ликвидирана непосредно по завршетку Другог светског рата.

У погледу питања признавања англиканске јерархије у одлуци Саветовања је истакнуто да Православна Црква већ на основу чињенице да „не признаје исправност англиканског учења о светим тајнама уопштено, и о светој тајни свештенства нарочито“, не може говорити ни о признавању англиканских хиротонија од стране православних.⁷⁰ У том смислу могућност наведеног признавања била је условљена јединством вере између православних и англиканаца.

У одлуци која се тичала календарског питања саопштавало се да „Саветовање сматра за обавезно за читав православни свет да празник Свете Пасхе прославља по старом (Јулијанском) календару, у складу са Александријском Пасхалијом“, док је у погледу непокретних празника било исказано мишљење да „до утврђивања најсавршенијег календара Аутокефалне Цркве могу да се користе постојећим календаром у тој Цркви“.⁷¹ На овакво компромисно решење несумњиво је утицала чињеница да су на московском сабрању узеле учешћа како Цркве које су задржале јулијански, тако и оне које су прешле на нови календар.

У последњој међу наведеним одлукама која се тичала односа Православне Цркве према екуменизму било је истакнуто да је протек-

⁶⁸ Дејния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй, 428–429.

⁶⁹ Ш., „Празднование 500-летия автокефалии Русской Православной Церкви“, 53–54.

⁷⁰ Дејния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй, 431.

⁷¹ Дејния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй, 433.

стантизам за православне „већа саблазан“ и од папства.⁷² Наводећи да је циљ Екуменског покрета стварање некакве, за Православље неприхватљиве, „Екуменске цркве“, а након образлагања оваквог става, наведена одлука је завршена речима: „Саопштити „Светском Савету Црква“, као одговор на добијени позив за учешће у Амстердамској Скупштини у својству њених чланова, да су све православне помесне Цркве, учеснице овог Саветовања, принуђене да откажу учешће у Екуменском покрету у његовом савременом виду.“⁷³

Треба истаћи да је након потписивања горенаведених одлука српски патријарх Гаврило Дожић предложио да „Руска Православна Црква заједно са Васељенском Цариградском Патријаршијом узме на себе иницијативу постизања заједничке одлуке свих Православних Аутокефалних Црква“, што за свој циљ има да „Све Православне Аутокефалне Цркве: 1) своје потребне реформе спроводе у заједничкој братској слози истовремено и у једнаком обиму; 2) у односу према свим инославним хришћанским Црквама наступају као једна целина по свим питањима вероучења и сарадње; 3) припреме ново издање Православне Хришћанске омологије (исповедања вере)“.⁷⁴

Након говора српског патријарха руски патријарх је московско сабрање окарактерисао као „израз гласа целе Православне Цркве“, и рекао да је исто „дужно да покаже читавом црквеном свету да је Руска Црква, сазивајући ово Саветовање, имала само један циљ — да уједини Православне Цркве у јединствен духовни савез“.⁷⁵ Не одговарајући, притом, на питање на који начин су јерарси сабрани у Москви, без учешћа предстојатеља или барем представника свих Аутокефалних Црква, изразили глас васцелог православља, Алексије I је поводом њиховог неучешћа изразио „дубоко жаљење“.⁷⁶ Руски патријарх је та-

⁷² Дејния Советания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй, 434.

⁷³ Дејния Советания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй, 436.

⁷⁴ Дејния Советания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй, 449.

⁷⁵ Дејния Советания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй, 453.

⁷⁶ Дејния Советания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви

кође изразио наду да московско Саветовање „није последње сабрање једноверних православних Цркава“, те да је оно „само почетак заједничких сабрања православних Цркава ради заједничког решавања општецрквених питања која постепено сазревају“.⁷⁷ Након Алексија I, румунски патријарх Јустинијан је затражио да се „искрено жаљење“ руског патријарха поводом одсуства представника двеју Цркава (Константинопољске и Грчке) заведе у протоколе.⁷⁸ Патријарх Јустинијан је овакав захтев образложио потребом да „објективна будућа историја установи одговорност“ поменутих представника Цариградске Патријаршије и Јеладске архиепископије по питању „заједничког интереса наше Православне Васељенске Цркве“.⁷⁹ Непосредно након што је молба румунског патријарха била испуњена и само Свеправославно саветовање у Москви је завршило са својим радом.

* * *

На основу увида у архивске материјале могуће је закључити да је совјетско руководство било задовољно резултатима Свеправославног саветовања у Москви, те да је имало у плану припрему нових сабрања оваквог формата.⁸⁰ Међутим, како примећује Шкаровски: „Већ у другој половини 1948. године дошло је до наглог пада интересовања руководства СССР-а за спољнополитичке акције Руске Цркве. „Средоземноморски“ планови Ј. В. Стаљина у Грчкој, Турској и Израелу доживели су крах, те према томе, источни православни јерарси више нису били толико потребни“.⁸¹ Сама Руска Црква убрзо је била поно-

8–18 июля 1948 года: том второй, 453.

⁷⁷ Дејанія Совѣщанія глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй, 454.

⁷⁸ Дејанія Совѣщанія глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй, 454.

⁷⁹ Дејанія Совѣщанія глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй, 454.

⁸⁰ Шкаровский, Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.), 124.

⁸¹ Шкаровский, Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.), 124–125.

во подвргнута све израженијим притисцима совјетске државе, која је сасвим недавно настојала да се целом православном свету представи као она у оквирима које Православље ужива пуну слободу. За време патријарашке службе Алексија I односи међу аутокефалним православним Црквама су добили нови, институционални оквир у формату такозваних Родоских конференција (1961, 1963. и 1964. г.), које је иницирао цариградски патријарх Атинагора и које су за свој циљ имале припрему једног Сабора Православне Цркве чије би одлуке имале општеобавезујући ауторитет за све православне, као и формату Четврте Свеправославне конференције одржане у Женеви 1968. године, којом је отпочео такозвани Женевски период припреме Свеправославног сабора.⁸² Руску Цркву је не поменути конференцијама представљао знаменити митрополит Никодим Ротов, духовни отац актуалног руског патријарха, при чему односи између Цариграда и Москве и даље нису били лишени напетости, што, нажалост представља константу у односима двеју Цркава све до данас. Као најилустративнији пример наведеном могу да послуже неучествовање Руске Цркве на Критском сабору и црквена криза у Украјини која је уследила недуго након поменутог Сабора, а која је додатно продубљена трагичним дешавањима у овој земљи којима смо и сами сведоци.

* * *

Библиографија

Извори:

Необјављена архивска грађа:

Архив Светог архијерејског синода Српске Православне Цркве (АСасСПЦ).

Фонд: *I део Конјрес Православних Цркава у Москви 1948. г.*

Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ). Фонд 6991 — *Совет по делам религий при Совете Министров СССР.*

⁸² Протојереј мр Гајо Гајић, „Ватопедско Свеправославно Сабрање 1930. и Велики Сабор 2016“, у *Свејравославни сабор: бојословски дојринос Срјске Православне Цркве*, уредник и преводилац Гајо Гајић (Београд: Светигора, 2016), 175–176.

Објављени извори:

- Власть и церковь в Восточной Европе, 1944–1953 гг. Документы российских архивов в 2 т. Т. 1. 1944–1948*, ред. коллегия: Т. В. Волокитина et al., 104–107. М: РОССПЭН, 2009.
- Деяния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том первый*, 5–83. Москва, 1949.
- Деяния Совещания глав и представителей автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500летия автокефалии Русской Православной Церкви 8–18 июля 1948 года: том второй*, 426–454. Москва, 1949.
- „Константинополь“. *Церковная жизнь* 2 (1947): 45.
- „О Всецерковном съезде в Москве“. *Церковная жизнь* 2 (1947): 44–45.
- „О путешествии Святейшего Патриарха Алексия на Ближний Восток“. *Журнал Московской Патриархии* 7 (1945): 9–10.
- Письма Патриарха Алексия I в Совет по Делах Русской Православной Церкви при Совете Народных Комиссаров — Совете Министров СССР, 1945–1953 гг.: 1 том*, ред. Н. А. Кривова, 223–279. Москва: РОССПЭН, 2009.
- „Приветствия полученные Патриархом Московским и всея Руси Алексием по поводу 500-летия юбилея автокефалии Русской Православной Церкви“. *Журнал Московской Патриархии* 8 (1948): 23–28.
- „Речь Митрополита Фиатирского Германоса, произнесенная в Воскресенском храме в Сокольниках“. *Журнал Московской Патриархии* 8 (1948): 8–9.
- „Речь Председателя Совета по делам Русской Православной Церкви при Совете Министров СССР Г. Г. Карпова, произнесенная в Сокольническом Воскресенском храме на торжественном юбилейном собрании 8 июля 1948 г.“ *Журнал Московской Патриархии* (специальный номер 1948): 11–12.
- „Речь Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия, произнесенная в Московском Воскресенском храме в Сокольниках перед открытием торжественного собрания, посвященного юбилейным торжествам автокефалии Русской Православной Церкви 8 июля 1948 г.“ *Журнал Московской Патриархии* (специальный номер 1948), 7–10.
- „Телеграмма Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия, посланная Председателю Совета Министров СССР Генералиссимусу Иосифу Виссарионовичу СТАЛИНУ в день торжественного открытия церковного празднования 500-летия автокефалии Русской Православной Церкви 8 июля 1948 г.“ *Журнал Московской Патриархии* (специальный номер 1948), 13.
- Ш, А., „Празднование 500-летия автокефалии Русской Православной Церкви“. *Журнал Московской Патриархии* (специальный номер 1948), 43–68.

Литература:

- Васильева, О. Ю. et al. *Русская Православная Церковь, XX век*. Москва: Сретенский монастырь, 2008.
- Васильева, О. Ю. *Русская Православная Церковь в политике Советского государства в 1943–1948 гг.* Москва: Российская академия наук Институт российской истории, 2001.
- Гајић, протојереј мр Гајо. „Ватопедско Свеправославно Сабрање 1930. и Велики Сабор 2016“. У *Свејправославни сабор: бојословски дојринос Српске Православне Цркве*, уредник и преводилац Гајо Гајић, 163–177. Београд: Светигора, 2016.
- Казем-Бек, А. Л. „Жизнеописание Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия I“. *Богословские труды* 34 (1998): 149–150.
- Kalkandjieva, Daniela. *The Russian Orthodox Church, 1917–1948: From Decline to Resurrection*. London and New York: Routledge, 2015.
- Мазырин, священник А., и А. А. Кострюков. *Из истории взаимоотношений Русской и Константинопольской Церквей в XX веке*. Москва: Издательство ПСТГУ, 2017.
- Поповић, Радомир В. „Бугарска егзархија — историјско-канонски аспект“. У *Хришћанство у историји: Зборник студија из Црквене историје*, уредник Богољуб Шијаковић, 273–303. Београд: Институт за теолошка истраживања, 2011.
- Симонов, В. В. *Общая история Церкви, Том II. От Реформации к веку секулярной глобализации XVI — начало XXI века. Книга вторая, Вызов религиозного синкретизма: проблема экуменизма XX — начало XXI века*. Москва: Наука, 2017.
- Шкаровский, М. В. *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)*. Москва: Издательский дом „Познание“, 2019.
- Якушев, М. И. *Антиохийский и Иерусалимский патриархаты в политике Российской империи: 1830-е — начало века*. Москва: Индрик, 2013.

Примљено: 10. 5. 2023.
Исправљено: 23. 5. 2023.
Одобрено: 23. 5. 2023.

THE MOSCOW PAN-ORTHODOX CONFERENCE (1948) FROM THE PERSPECTIVE OF THE RUSSIAN PERIODICALS AND A SELECTION OF ARCHIVE MATERIALS

Bojan Grujić

Faculty of Orthodox Theology at the University of Belgrade

Summary: This paper is dedicated to the research of the preparations for and the work of the Pan-Orthodox Conference held in Moscow in 1948. As it took place in the initial years of the so-called “Cold War,” and was significantly influenced by the political context of the time, the Conference did not attain the intended Pan-Orthodox importance, although it aimed at the Pan-Orthodox authority, which is seen in its name. The aim of this paper is to expose the history of preparation and holding of the said Conference from the Russian point of view. The research is based on the relevant Russian periodicals, as well as a number of published and unpublished Russian and Serbian archive materials.

Key words: Moscow Pan-Orthodox Conference, relations between Orthodox Churches, “Cold War,” Russian Patriarch Alexii I, Georgii Karpov.